

9. Economy of enterprise: theory and experience: Зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф., 23-24 березня 2006 р. /Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана / Г.О. Швиданенко (ред.кол.) — К.: КНЕУ, 2006. – 205 с.
10. The Global Competitiveness Report 2009-2010. World Economic Forum. – <http://www.weforum.org>.

РЕЗЮМЕ

У статті досліджено процес розвитку транснаціоналізації зовнішньоекономічних відносин, виділено основні групи суперечностей цього процесу й запропоновано механізми їх розв'язання.

Ключові слова: транснаціоналізація, економічна взаємозалежність, глобалізація економіки, зовнішньоекономічні відносини.

РЕЗЮМЕ

В статье исследован процесс развития транснационализации внешнеэкономических отношений, выделены основные группы противоречий этого процесса и предложены механизмы их разрешения.

Ключевые слова: транснационализация, экономическая взаимозависимость, глобализация экономики, внешнеэкономические отношения.

SUMMARY

This article describe the process development transnationalization of foreing economic connection, apportionment the mane gropes contradictions it and proposed mechanisms to allowed it.

Keywords: transnationalization, economic interdependence, economy globalization, foreign-economic relations.

КРИЗА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ

Капранова Л.Г., старший викладач, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» м. Маріуполь

Постановка проблеми. Світова економічна криза охопила всі галузі світового виробництва і набуває все більшої глибини, не виключенням є і Україна. Кризи супроводжують людство всю його історію розвитку [10, С. 145], вони змінюють тенденції життєдіяльності системи, тобто порушують її стійкість, радикально її оновлюють [1, С. 10]. Через нерозвиненість наукового передбачення на кризу реагують тільки з її появою.

До початку ХХ ст. кризи мали одиничний характер й відбувались тільки в одній, максимум – у двох країнах, але з розвитком промисловості, розширенням міжнародного поділу праці та поліпшенням міжнародних відносин їх характер кардинально змінився, і, розпочавшись в одній галузі однієї країни, криза вже перетворюється на світову [10, С. 146].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи ще з ХІХ ст. проблемам виявлення циклічних коливань і економічних криз та причин, що їх обумовлюють, присвячено багато праць таких провідних вітчизняних і зарубіжних науковців: Е. Хансен, У. Мітчелл, Р. Фрішем, А. Пігу, П. Самуельсон, С. Мочерний, В. Тарасевич, К. Макконнелл, С. Брю, С. Фішер, М. Кондратьєв, М. Туган-Барановський, В. Вернадський, Ю. Макогон та інших.

Мета статті. Визначенню впливу світової економічної кризи на функціонування економік усього світу присвячено багато праць, але її розглядають як окрему проблему, хоча за своєю сутністю «криза» – це фаза економічного циклу, тому її необхідно досліджувати як фазу економічного циклу розвитку всієї світової економіки.

Викладення основного матеріалу. Трактуювання термінів «економічний цикл» та «криза» зустрічається в багатьох працях. В сучасному економічному словнику економічний цикл визначається як «рух виробництва від однієї кризи до наступної. Економічний цикл складається з чотирьох фаз: 1) криза; 2) депресія; 3) поживлення; 4) піднесення» [11].

К. Маркс одним із перших виділив у циклі чотири фази, які послідовно змінюють одна одну: криза, депресія, поживлення, підйом [2, С. 441].

Ю. Макогон [10, С. 95] виділяє такі істотні елементи сучасної теорії економічного циклу, а також авторів, яким належить головний внесок у науку:

роль коливань у розмірах інвестицій (Туган-Барановський, Шпітгоф, Кассель, Робертсон);

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

аналіз детермінант інвестування: природна норма, взята у відношенні до грошової норми відсотка, або (в поширеній термінології) графік граничної ефективності інвестицій у відношенні до норми відсотка (Віксель, Кейнс);

роль динамічних чинників: техніки, природних ресурсів, розширення території і зростання народонаселення – як детермінант інвестування (Шпітгоф, Харрод);

внутрішні чинники економічного розвитку і зростання (Кондратьєв);

пучкоподібний характер інвестування, обумовлений стадним напрямом руху, що викликається діяльністю у сфері нововведень (Шумпетер);

капіталістичний метод виробництва (необхідність тривалого часу виробництва елементів основного капіталу, довголіття основного капіталу) і принцип акселерації (Афталіон, Пігу, Кларк);

початкові імпульси і розповсюдження циклічних рухів, обумовлене структурою економіки (Віксель, Пігу);

мультиплікатор інвестицій і функція споживання (Кан-Кейнс);

взаємозв'язки економічних змінних – економетричні моделі (Тінберген, Фріш, Самуельсон, Хікс, Клейн та ін.) [10, С. 96].

У науковій літературі існує багато підходів до трактування теорій криз [4]:

- до першої групи належать теорії, що пояснюють циклічний характер розвитку умовами, які не мають відношення до характерних особливостей ринкового господарства, тобто на лежать до позаекономічних;

- до другої групи належать теорії, які поєднують психологічні теорії, тобто пояснюють походження криз причинами, які містяться у натурі або психології людини;

- до третьої групи належать теорії, які пояснюють походження криз з економічної точки зору.

Серед теорій, які найбільш обґрунтовано пояснюють причини економічного циклу та періодичність криз перевиробництва, є такі, що розглядають цей процес з точки зору рівноваги сукупного попиту та сукупної пропозиції.

М. Туган-Барановський у своїй роботі «Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии» виокремив три їх загальні основні характеристики: стан товарного ринку, визначений ним як перевиробництво, зміни у сфері грошового обігу і коливання відсоткової ставки по кредитах. На його думку, головною з цих характеристик є перевиробництво, яке і стало причиною багатьох криз у світі. У своїх дослідженнях він розробив вчення про закономірності циклічності системної економічної динаміки, пов'язаної з періодичністю промислових криз як фактора впливу на зміни в народному житті, тобто на соціальну сферу економіки. Він показав закономірність не тільки виникнення криз, але і шляхів їх подолання завдяки активізації інвестиційної та соціальної політики [7].

Перша відома криза відбулась у 1825 р. в Англії, яка на той час була вже країною з найбільш розвиненою промисловістю у світі, друга – у 1836 р. і, окрім Англії, охопила ще і США. Третя промислова криза у 1847 р. охопила не тільки Англію і США, а ще дві країни: Францію і Німеччину. Криза 1857 р. набула світового характеру, охопивши всі головні країни світу, але до Великої депресії 1929-1934 рр. було ще 72 роки [7].

Е. Хансен у роботі «Экономические циклы и национальный доход» (1951 р.) [9] виділяє сім «великих циклів» за 1865-1938 рр. (табл. 1).

Таблица 1.

Сім «великих циклів» (1865-1938 рр.) [193]

Вершини циклічних піднесень у виробництві (роки)	Найнижчі точки депресій (роки)	Відсоток зниження виробництва товарів тривалого користування
1872-1873	1876	33
1882	1885	25
1892	1894-1896	34
1907	1908	29
1920	1921	43
1929	1932	69
1937	1938	36

«Велика депресія» ознаменувалась найбільш значним спадом виробництва, ніж у всі попередні економічні кризи, яке склало 69%. Також значне падіння виробництва на 43% відбулось у період з 1920 по 1921 р., тобто на момент Першої світової війни.

Ю. Макогон виділяє такі світові кризи, викликані циклічністю розвитку світової економіки [10, С. 144] (табл. 2).

Таблиця 2.

Світові кризи, викликані циклічністю розвитку світової економіки [200, 144]

Паніки, кризи та світові депресії	Дата кризи	Тривалість, років	Головна галузь втрат і краху у фінансовій кризі
Фінансова криза паніка (1797 рік)	1797-1800	3	Торгівля та нерухоме майно
Фінансова криза паніка (1819 рік)	1819-1824	5	Банкрутство банків
Фінансова криза паніка (1837 рік)	1837-1843	6	Банкрутство банків, крах валют
Фінансова криза паніка (1857 рік)	1857-1860	3	Залізниця, нерухоме майно
Фінансова криза паніка (1873 рік)	1873-1879	6	Банкрутство банків
Депресія	1873-1896	23	Світова депресія, незважаючи на великий підйом економіки
Фінансова криза паніка (1893 рік)	1893-1896	3	Залізниця
Криза паніка (1907 рік)	1907-1908	1	Банкрутство банків яке пов'язано з новими фінансовими інструментами
Велика депресія	1929-1933	10	Глобальна світова фінансово-економічна криза. Повний крах фондової біржі, банкрутство банків, торговельні війни
Паніка фінансова криза (1937 рік)	1937-942	5	Воєнна паніка, Друга світова війна, скандал на Уолл Стріт – фактично частина Великої депресії
Нафтова криза (1973 рік)	1973-1975	2	Підвищення цін на нафту майже у чотири рази, інфляція
Криза (1987 року) Спад (1990 рік)	1987-1991	4	Доларова криза, торгівля, неліквідність, нерухоме майно
Світова фінансова криза (1997-1998 рр.). Дефолт у Росії 1998р.	1997-1998	2	Потрясіння на азійських фінансових ринках, ринку цінних паперів, банкрутство банків
Криза «міхурів» dot.com	2001-2003	2	«Міхур» Dot.com, Sep 11, бухгал-терські скандали
Світова фінансова криза (2008 рік)	2008-???	триває	Іпотечна криза, банкрутство банків, зростання інфляції, зниження обсягів виробництва, зниження попиту та цін на сировину, зростання безробіття

На думку Е. Хансена [9], існує чотири моделі циклічних коливань:

- 1) малі цикли – від 2 до 9 років, породжуються нерівномірністю відтворення оборотного капіталу;
- 2) великі цикли тривалістю 6-13 років, причиною яких є нерівномірність вкладень в основний капітал;
- 3) будівельні цикли тривалістю в середньому від 17 до 18 років з амплітудою коливань від 16 до 20 років;
- 4) вікові циклічні хвилі тривалістю до півстоліття та більше, викликані фундаментальними переворотами в техніці, великими зрушеннями у виробництві.

У. Мітчелл у роботі «Экономические циклы: проблема и её постановка» (1927 р.) визначає економічні цикли як коливання сукупної економічної діяльності [9].

З точки зору послідовності фаз, кожна з яких тягне за собою наступну, можна виділити дві концепції поглядів про цикл:

1. Бернс та Мітчел розглядають вершини (peaks) та низини (troughs) як критичні розмежувальні пункти циклу. З їх точки зору, найбільш подовжена частина циклу може бути поділена на два головних відрізки: (a) фазу експансії (expansion), що тягнеться від низини до вершини, та (b) фазу стискування (contraction), що тягнеться від вершини до низини. На нижній поворотній точці виникає поживлення (revival) і швидко переростає в тривалу фазу експансії. На верхній поворотній точці рецесія (recession) опановує економіку і незабаром розгортається у фазу стискування. Таким чином, цикл складається з чотирьох тісно пов'язаних між собою фаз: поживлення (revival), експансії (expansion), рецесії (recession) і стискування (contraction).

2. Й. Шумпетер, навпаки, вважає, що критичні розмежувальні пункти слід шукати не у вершинах і низинах циклу, а в точках перегину або близьких до них місцях [9]. Він їх позначає як «околиці» точки рівноваги». Модель циклу, створену Шумпетером, графічно зображено на рис. 1.

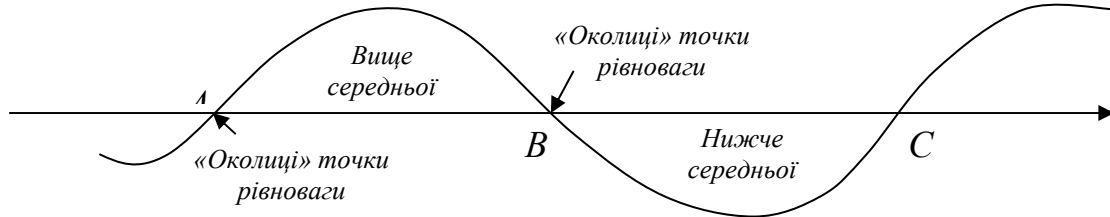

Рис. 1. «Околиці» точки рівноваги за Й. Шумпетером [193]

A, B і C – точки перегину, довкола яких розташовані «околиці» рівноваги. Чим далі економічна система віддаляється вгору (або вниз) від «околиць» точки рівноваги, тим міцніше стають сили, які затримують наростаючий підвищуючий (або понижуючий) рух і тягнуть систему назад, до зони рівноваги. На тому відрізку циклу, який тягнеться від A до B, економічна діяльність відбувається з інтенсивністю вище за нормальну, і цей період можна розглядати як «хороші» роки; на відрізку, що тягнеться від B до C, економічна діяльність відбувається з інтенсивністю нижче за нормальну, і ця фаза може розглядатися як «погані» роки.

З теоретичного аналізу Шумпетера випливає, що цикл складається з чотирьох фаз: процвітання (prosperity), рецесії (recession), депресії (depression), відновлення (recovery). «Верхня» половина чотирифазного циклу поділяється на дві частини: (a) процвітання і (b) рецесія, поки не буде досягнута точка перегину. З цього пункту система переходить у другу половину чотирифазного циклу, і ця половина також може бути поділена на дві фази: (a) фазу «депресії» і (b) фазу «відновлення». Модель чотирифазного циклу Й. Шумпетера графічно зображено на рис. 2.

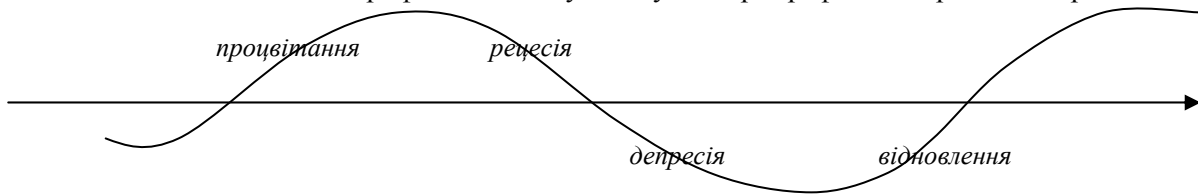

Рис. 2. Чотирифазний цикл за Й. Шумпетером [193]

Найбільш загальне і всеосяжне визначення основного змісту циклічних рухів полягає в тому, що ці коливання є збільшенням або скороченням – залежно від того, про що йде мова, – обсягу покупок товарів, призначених для реальних інвестицій, і споживчих товарів тривалого користування. Але треба мати на увазі, що ці коливання викликають зростання і падіння споживчих витрат у цілому.

У класичному вигляді структура економічного циклу складається з довгострокового економічного тренду і чотирьох фаз (рис. 3.).

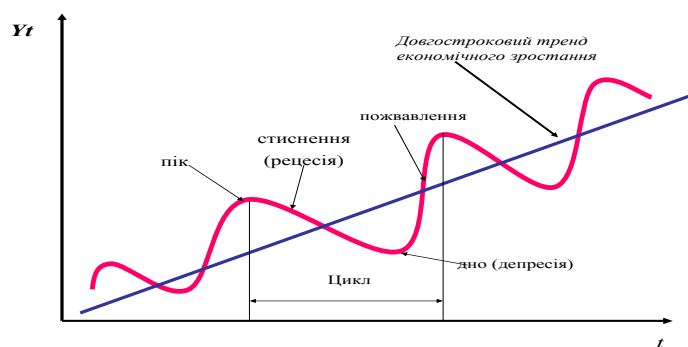

Рис. 3. Структура економічного циклу [8, С. 152]

Охарактеризуємо кожну з фаз економічного циклу:

- криза – (перевиробництво товарів порівняно з платоспроможним попитом на них; значне скорочення обсягів виробництва; дефіцит вільних коштів, необхідних для платежів; банкрутство підприємств; зростання безробіття; зменшення рівня заробітної плати; дезорганізація грошово-кредитної системи);
- депресія – («застій» у виробництві; низький рівень цін; низький рівень купівельної спроможності);
- пожвавлення – (нарощування виробництва; зростання цін; підвищення норми прибутку; зростання зайнятості населення; пожвавлення торгівлі;
- піднесення – (перевищення докризового обсягу виробництва; майже повна зайнятість населення; зростання рівня заробітної плати; зростання попиту і пропозиції).

Сучасна економічна теорія визначає дві фази економічного (промислового) циклу:

- реcesія, до якої входять фази кризи та депресії;
- піднесення, що включає фази пожвавлення та буму.

Під реcesією розуміють фазу економічного циклу, якій властиві падіння і спад виробництва, що знаходяться між найвищою (бум) та найнижчою (дно) точками циклу.

Під піднесенням (розширенням) виробництва розуміють фазу економічного циклу, що знаходиться між найнижчою та найвищою точками циклу [9].

У Національному бюро економічних досліджень США (NBER) визначають реcesію як період зниження рівня сукупного випуску, доходу, зайнятості, торгівлі, який триває від шести місяців до одного року і характеризується значними падіннями у багатьох секторах економіки [1,453].

Американські вчені Артур Бернс та Веслі Клер Мітчел у процесі дослідження циклічних коливань визначили, що динаміка рядів випуску і зайнятості обумовлює економічне зростання, яке отримало назву зростаючого тренду, а коливання ділової активності навколо тренду утворюють економічні цикли.

Тому тренд розглядається як результат дії факторів, що зумовлюють довгострокове економічне зростання (рівень заощаджень, приріст трудових ресурсів, технічні зрушення тощо), а цикл – як тимчасове відхилення від цієї тенденції.

Визначенню термінів «економічний цикл» та «криза» присвячено багато праць провідних учених, але немає однозначного трактування цих понять (табл. 3.).

Таблиця 13.

Визначення термінів «економічний цикл» та «криза»

Джерело	Трактування
Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 /Редкол.:...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – С. 469	Економічний цикл – це рух виробництва від однієї кризи до наступної. Економічний цикл складається з чотирьох фаз: 1) криза; 2) де-пресія; 3) пожвавлення; 4) піднесення
Економічна теорія: підручник / За ред. В. М. Тарасевича. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 441	Економічний цикл – це коливання рівня економічної активності, коли періоди підйому змінюються періодами спаду в економіці

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2001. – С. 462	Экономический цикл – это постоянно периодически повторяющиеся на протяжении ряда лет подъемы и спады в экономике. Состоит из нескольких фаз: подъем, кризис, депрессия, оживление. Различают во времени длинные циклы, повторяющиеся через 20-25 лет, и короткие циклы – 5-10 лет
Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: пер. с англ. Т. 1. – М.: Республика, 1992. – С. 154	Экономический цикл – это следующие один за другим подъемы и спады уровней экономической активности в течении нескольких лет, имеющие одни и те же фазы, которые по-разному именуются различными исследователями
Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика: пер. с англ. – М.: «Дело ЛТД», 1993. – С. 580-581	Экономический цикл – это следствие шоковых ситуаций и нарушение равновесия, поражающих экономику в разные периоды, имеющих последствия во времени. Экономический цикл неравномерен, потому что шоковые ситуации случаются нерегулярно
Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Редкол. Л.И. Абалкин (отв. ред.) и др. – М.: Экономика, 1989. – С. 174	Кризис представляет собой лишь одну фазу целого капиталистического цикла, как правило, слагается из трех основных фаз – подъем – кризис – депрессия, и понять кризисы можно лишь в результате изучения всех фаз цикла
Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://slovari.yandex.ru/dict/brokminor/article/23/23998.html?text	Кризисы – хозяйственные, экономические потрясения, зависящие от нарушения соответствия между спросом и предложением; превышение предложения товаров вызывает промышленный кризис, сокращение кредита – кредитный (особенно биржевой кризис вследствие падения спекулятивно поднятой цены бумаг); недостаток предложения денег – денежный. Кредитный и денежный кризисы обыкновенно сопутствуют промышленному
Современный экономический словарь. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://slovari.yandex.ru	Кризис экономический (от греч. krisis – поворотный пункт) – резкое ухудшение экономического состояния страны, проявляющееся в значительном спаде производства, нарушении сложившихся производственных связей, банкротстве предприятий, росте безработицы
Словарь по общественным наукам. Глоссарий. ру [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://slovari.yandex.ru	Кризис – состояние, при котором существующие средства достижения целей становятся неадекватными, в результате чего возникают непредсказуемые ситуации и проблемы

Таким чином, можна визначити авторське тлумачення «економічного циклу», що це явище коливань рівнів ділової активності що постійно періодично повторюються, можуть суттєво відрізнятися один від одного, але мають одні і ті ж самі фази (криза, депресія, поживлення, піднесення), а «економічна криза» – це фаза економічного циклу під час якої відбувається різке погіршення економічного стану країни, що виявляється у значному спаді виробництва, порушенні виробничих зв'язків, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття і як підсумок зниження життєвого рівня і добробуту населення.

А. Філіпенко класифікував економічні цикли за такими критеріями [8, с. 168]:

- функціональний (кон'юнктурні, структурні, інвестиційні, цінові, фінансові, виробничі);
- часовий (сезонні, річні, короткострокові, середньострокові, довгострокові, наддовгострокові);
- територіальний (мікроцикли, галузеві, регіональні, національні, глобальні);
- за тривалістю.

Види економічних циклів за тривалістю [8, С. 169]:

- однорічні (сезонні);
- 3-5 річні цикли Кітчина;
- 7-11 річні цикли Жугляра;

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

- 17-18 річний будівельний цикл (Кузнеця);
- 45-60 річні цикли Кондратьєва;
- вікові логістичні цикли (150-300 років);
- тисячолітні.

С. Іванюта [3, С. 5] класифікує кризові явища таким чином:

- за місцем виникнення: внутрішні й зовнішні;
- за рівнем економіки: мікроекономічні, мезоекономічні, макроекономічні, міжнародні;
- за широтою охоплення: окремі, групові;
- за причинами виникнення: випадкові, закономірні, циклічні;
- за джерелами походження: стихійні, штучні.

Криза виконує в динаміці руху систем три найважливіші функції [4, 14]:

- різке ослаблення й усунення застарілих елементів панівної, але такої, що вже вичерпала свій потенціал, системи;
- розчищення шляху для затвердження спочатку слабких елементів нової системи, майбутнього циклу;
- випробування на міцність і передача у спадок тих елементів системи, які акумулюються і переходять у майбутнє.

На макрорівні великих економічних систем кризи виникають найчастіше через розриви між виробництвом і споживанням товарів [12, С. 25].

Причини, що впливають на виникнення криз, можна розбити на: об'єктивні (необхідність модернізації та реструктуризації); суб'єктивні (помилки в управлінні); внутрішні; зовнішні; природні; техногенні.

Кризові явища можна класифікувати за [3, С. 5]:

- місцем виникнення: внутрішні, виникнення та інтенсивність прояву яких здійснюються безпосередньо на конкретному підприємстві; зовнішні – виникнення та інтенсивність їх прояву здійснюються в зовнішньому середовищі відносно підприємства;
- рівнем економіки: мікроекономічні – характерні для окремого підприємства; мезоекономічні – їх дія проявляється на галузевому рівні; макроекономічні – кризові явища виникають на державному рівні; міжнародні – здійснюються поза межами країни, пов'язані з діяльністю окремих іноземних партнерів;
- широтою охоплення: окремі – кризові явища, дія яких поширюється на діяльність спеціалізованих підприємств; групові – кризові явища, дія яких призводить до погіршення діяльності цілої групи підприємств;
- причинами виникнення: випадкові – відбуваються під впливом випадкових обставин; закономірні – є результатом закономірностей, що проявляються у природі й суспільстві; циклічні – постійно повторюються;
- джерелами походження: стихійні – залежать від форс-мажорних обставин; штучні – створені з певною метою.

Наслідки кризи як для економіки в цілому, так і для окремих галузей та підприємств можуть бути як позитивними, так і негативними [3]. До позитивних можна віднести: структурну перебудову економіки (галузі, підприємства); довгострокові якісні зміни; залучення іноземних інвестицій; інноваційні зміни; оновлення економіки (галузі, підприємства). Негативні: падіння платоспроможного попиту; банкрутство підприємств; зростання безробіття; технологічне відставання; вплив капіталу; зростання державного боргу; подорожчання або відсутність кредитних ресурсів і як наслідок падіння рівня життя населення

Е. Хансен вважає, що економічний цикл є специфічним породженням промислового сектору економіки, від якого розповсюджується на інші сфери суспільства. Він виділяє важку індустрію, яка, на його думку, найбільше зазнає циклічних коливань.

Якщо криза охоплює одну з базових галузей економіки, то це впливає на інші галузі шляхом зменшення попиту на продукти виробництва і, як наслідок, скорочення виробництва у галузях, які є постачальниками або споживачами даної продукції. Якщо ж криза охоплює не тільки галузь однієї країни, але і набуває світового характеру, то ці процеси починають мати світовий характер і в свою чергу значно впливають на обсяги міжнародної торгівлі й функціонування міжнародних ринків.

Економіка України значною мірою залежить від міжнародних ринків, тому що є експортоорієнтованою з переважанням низькотехнологічного експорту і виявилась вельми вразливою до спалаху світової кризи та раптових змін кон'юнктури на міжнародних ринках, викликаних уповільненням зростання економік країн – основних партнерів держави [6, С. 44].

Ю. Макогон відзначає, що світова криза вже перейшла у реальний сектор економіки у всьому світі, за рахунок чого багато ринків перебувають у пригніченому стані, зберігається високий рівень напруження за наявності високих ризиків. Україна дуже сильно залежить від зовнішніх факторів, і ніхто не може гарантувати, що не буде рецидивів кризи, бо ціни на експортні продукти падають [6, С. 44]. Причини кризових процесів загальновідомі: спад виробництва, випуск неконкурентної продукції, цінові диспропорції, нерівновага між пропозицією і попитом тощо.

Висновок. Отже, розвиток міжнародного ринку має циклічний характер, бо якщо у світі розвивається економічна криза, то вона охоплює всі сфери міжнародного господарства від виробництва товарів до їх споживання шляхом зменшення попиту на продукти виробництва не тільки в межах окремої країни, але і починає мати світовий характер, впливаючи на зменшення обсягів зовнішньої торгівлі і, як наслідок, на функціонування міжнародних ринків.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Башнянін Г. І., Шевчук Є. С. Політична економія. Навчальний посібник/ Г. І. Башнянін, Є. С. Шевчук / За редакцією д.е.н., проф. Г. І. Башняніна і к.е.н, доц. Є. С. Шевчук. 3-тє вид., перероблене і виправлене. – Львів: «Новий світ – 2000», 2004. – 480 с.
2. Економічна теорія: Підручник / За ред. В. М. Тарасевича. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 784 с.
3. Іванюта С. М. Антикризисное управління. Навчальний посібник / С.М. Іванюта. – К.: ЦУЛ, 2007. – 288 с.
4. Крутик А. Б. Антикризисный менеджмент / А. Б. Крутик, А. И. Муравьев. – СПб: Питер, 2001. – 432 с.
5. Кузьменко В. П. Экономические интересы, цикличность развития мировой экономики и финансовые кризисы / В. П. Кузьменко // Институт эволюционной экономики: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://iee.org.ua>
6. Макогон Ю. В. Выход экономики Украины из кризиса: сроки, тактика, результат / Ю. В. Макогон // Меркурий. Всеукраинский деловой журнал. – 2009. - № 5 – 6. – С. 43 – 45.
7. Туган-Барановский М. И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии. – К.: Наук. думка, 2004. – 368 с. – (Классика отеч. экон. мысли).
8. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: Навч. посіб. / А. С. Філіпченко. – К.: Знання України, 2006. – 316 с.
9. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход / Э. Хансен: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ek-lit.narod.ru/neoksod2.htm>
10. Янковский Н. А. Инновационные и классические теории катастроф и экономических кризисов: Монография / Н. А. Янковский, Ю.В. Макогон, А. М. Рябчин; Под ред. Ю. В. Макогона. – Донецк: ДонНУ, 2009. – 331 с.
11. Современный экономический словарь: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/dict/economic/article/ses2/ses-3110.htm?text>
12. Василенко В. О. Антикризисное управление предприятием: Навчальний посібник / В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2005. – 504 с.

РЕЗЮМЕ

В статті розглядається криза як детермінанта циклічного розвитку міжнародного ринку

Ключові слова: економічна криза, економічний цикл, криза, депресія, поживлення, піднесення, рецесія, міжнародний ринок.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается кризис как детерминанта циклического развития международного рынка

Ключевые слова: экономический кризис, экономический цикл, кризис, депрессия, оживление, подъем, рецессия, международный рынок.

SUMMARY

In article crisis as determinant of the international market cyclic development is considered

Keywords: economic crisis, economic cycle, crisis, depression, recovery, recovery, recession, international market.